

Yunus Emre'nin Anadolu Halkını Gözlemleri, Eleştirdiği Topluluklar ve Dile Getirdiği Şiir Diline Ait Bazı Değerler ¹

Bekir SARIKAYA ²

Başvuru Tarihi: 18.10.2021

Kabul Tarihi: 30.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Yunus Emre, Anadolu insanını iyi gözlemlemiş, betimleyici anlatımı kullanmış, bunun yanında din ve tasavvuf anlayışını halka ulaştırmak amacıyla didaktik/öğretici anlatıma başvurmuştur. Şiirlerinde gözlemlerden sonra kendi iç dünyasına dönmüş, farklı topluluklara seslenmiştir, bu seslenişte; sözünün/şiiirinin özellikleri ve insanlara tesiri yanında bu topluluklarla girdiği polemikler kendini hissettirir. O; Anadolu insanının duygu ve düşüncelerini, ifade hâlindeyken yaptığı hareketleri, vücut dilini ve kullandığı söz varlıklarını dikkatle gözlemlemiş, bu gözlemlerini en ince ayrıntısına kadar işlemiştir. Şiirlerinde Allah aşkına götüren veya aşka engel olan unsurlara değinen Yunus, sözde/şiiirde bulunması gereken değerlerden bahseder, bu bağlamda özeleştirilerde bulunur, gözlemlediği Anadolu halkının hâl dilinin betimlemelerini yapar, deyimleri, atasözlerini ve halk deyişlerini sıkça kullanır. Allah aşkı bağlamında katagorize ettiği toplulukların bazılarını olumlu, bazılarını olumsuz fakat nefrete dönüşmeyen kendine özgü bir öfke ile dile getirdiği benzetmeler eşliğinde uyarır. Bu çalışmada Yunus'un şiiirlerinin türü, da'visinin dili/sözü, Anadolu halkının hâl ve hareketlerinin betimlemeleri ve Allah aşkına göre ârif, derviş, kâfir, dost, düşman gibi isimlerle konumlandırılmış topluluklar hakkında yaptığı benzetmeler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Betimlemeler, Eşdizimlilik, Sosyal Gruplar

Atıf: Sarıkaya, B. (2022). Yunus Emre'nin Anadolu halkını gözlemleri, eleştirdiği topluluklar ve dile getirdiği şiir diline ait bazı değerler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı), 9-26.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bsarikaya@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9842-237X

Yunus Emre's Observations of the Anatolian People; Communities Criticized in His Poems; Some Values of Poetry Language

Bekir SARIKAYA ³

Submitted by: 18.10.2021

Accepted by: 30.12.2021

Article Type: Research Article

Abstract

Yunus Emre observed Anatolian people well, used the narrative channel, as well as using didactic/instructive expression in order to convey his own religious and mystical understanding to the public. After the observations in his poems, he returned to his inner world and addressed people according to the community namings made according to their religious perspectives. In the oratory of Yunus; The characteristics of his words and poetry, his influence on people, and his polemics with these communities make themselves felt. While he carefully observed the movements, body language and vocabulary of the Anatolian people while expressing their feelings and thoughts, he discussed these observations in his poems to the smallest detail. Yunus talks about the values that should be found in the poetry, makes self-criticisms in this context, describes the mood language of the Anatolian people he observes, and frequently uses idioms, proverbs and folk sayings. He warns some of the communities he categorizes in the context of love of god with metaphors expressed by his own anger, which is positive, some negative but does not translate into hatred. In this study, the genre of Yunus's poems, the language and words he used while expressing his ideals, the descriptions of the states and movements of the Anatolian people will be discussed. In addition, the metaphors he made about the communities he positioned with names such as "wise (arif), dervish, infidel (kafir), friend (dost), enemy (düşman)" will be discussed.

Keywords: Yunus Emre, Descriptions, Collocation, Social Groups

³ Afyon Kocatepe University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, bsarikaya@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9842-237X

Giriş

Eski Türkçe, Eski Uygurca, Karahanlıca ve Harezme dönemlerinden sonraki, Türk siyasi otoritesinin dağılık görüntü arz ettiği 13. ve 15. yüzyıllarda Anadolu’da gelişen Türkçe dönemine genel itibarıyla *Eski Anadolu Türkçesi* adı verilmektedir. Bu dönemin en güçlü temsilcisi ve aynı zamanda Türk edebiyatında kendisi ve dönemi hakkında çalışma yapılan şairlerden biri halk ve tekke edebiyatı şairi Yunus Emre’dir.

Yunus, didaktik ve lirik şiir türlerine güzel örnekler vermekle birlikte ilden ile yaptığı yolculuklarda gördüğü tabiat güzelliklerini anlattığı pastoral şiirlerinin yanı sıra özellikle insanlar arasındaki olumsuzluklar karşısında dile getirdiği düşüncelerini içeren dramatik şiir örnekleri de verir. Gölpınarlı, Yunus’un didaktik şiirlerinde bile lirizmin üstün olduğunu belirtir ve bu özelliğiyle onun Mevlana’ya çok benzediğini söyler (2008, s. 137). Aktaş ise, Yunus’un şiirinde fikrî unsurun duygu potasında eridiğini ve fikrî olanı aramanın Yunus-vârî güzelliğe ihanet olacağını belirtir (1988, s. 2). Yunus’un şiirlerini okumak, terennüm etmek mi yoksa sözlüklerde edebiyat terimi olarak kabul edilmeyen didaktik şiir türüne göre incelemek mi doğrudur?

Yunus’un iç dünyasından kopan öğütlerin kendinden sonraki nesillere kimi zaman ulaşamayacağı kimi zaman da miras kalacağı düşüncesi hakimdir (Tatçı, 1990/II, s. 268-277).⁴ Tatçı’ya göre Yunus’un sade dile yüklediği derin manaları içeren konuşma üslubu, ilahilerinin asırlarca dilden dile aktararak günümüze kadar miras olarak getirilmesinin gerçek sebebi olmuştur (1990/I, s. 69). Konuşma üslubundaki deyimler, atasözleri ve halk deyişleri örnekleri ilahilerde duru bir şekilde kendini gösterir ve sözü hemen anlaşılır kılar.

Toplumun her kesiminden insanlarla iç içe olan ve hayatının her kesitini şiire yansıtan hoşgörü şairi Yunus Emre’nin bazen kendi nefsi, bazen kendisiyle aynı görüşü paylaşanlar, bazen de kendini suçlayan dervişler, medreseliler, münkirler, münafıklar gibi bazı topluluklara yönelik eleştirilerini içeren şiirleri de vardır. Bilindiği üzere en çok tenkide uğradığı ve cezbe hâlindeyken vahdet-i vücûd ile ilgili şeriate ters olan ya da şeriate ters gibi görülen düşüncelerinin bulunduğu şiirleri gayriihtiyarî dile getirdiğini, içinde bulunduğu cezbe hâlini yaşamayanların kendisini anlayamayacağını belirten Yunus, gösterilen tepkileri hoşgörü ile karşılarken aynı zamanda irfan sahibi olmayan kişilerin bu şiirleri açıklamaya kalkışmamasını ister (1990/II, s. 349). Anlayamadan şiirlerini açıklamaya çalışanlara serzenişlerde bulunur, ağır sözler söyler. Yunus Emre, devrinde birçok konuda kendinden farklı düşünen kişilerin yaptığı eleştirilere farklı yaklaşmış, bu kişilere farklı sözler ve anlatımlarla tepkisini göstermiştir. Yunus’un onları eleştirmekteki amacı, sadece duygu ve düşüncelerini açıklamaktır, hakaret ve nefret gibi asil olmayan duyguları ortaya koymak değildir.

Yunus’un Şiirlerinin Türü

Batı edebiyatındaki *didaktik*, *lirik*, *pastoral*, *satirik* ve *dramatik* veya Doğu edebiyatındaki *garamî* ve *hikemî* şiir tarzlarının izlerini görmek mümkündür. Şiirlerde sıkça geçen *öğüt* kelimesinin tanımı Türk Dil Kurumu’nun *Türkçe Sözlük*’ünde [TDK] “*Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat*” (2010, s. 1841), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’te [MBTS] ise “*bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, verilen fikir, nasihat*” (2006/III, s. 2419) olarak yapılmıştır. Bu tanımlardaki *nasihat* kelimesinin türevi *nasihatnâme* kelimesi divan edebiyatında bir tür adı olmuştur. “*Fert ve toplumu eğitmek, devlette dirlik ve düzenliği sağlamak amacıyla yazılan eserlerin genel adı*” olarak tanımlanan nasihatnâmelerin (pendnâmelerin) genelde ahlâkî-didaktik eserler olduğu belirtilmiştir (Pala, 2006, s. 409). Araştırmacıların, *didaktik* kelimesini tek başına Türk edebiyatında bir şiir türü terimi olarak kullanmadığı görülür. Okay, şiiri tasnif ederken klasik Türk edebiyatında hikemî tarzın tanımında *felsefi* terimine *didaktik* kelimesini ekleyerek kullanır:

⁴ / işaretinin öncesindeki sayı, sayfa numarası; sonrasındaki sayı ise şiirin numarasını gösterir.

“Batı edebiyatında genel olarak nazma dayanan klasik devir şiirinde lirik, epik (destani), dramatik (manzum tiyatro), didaktik, pastoral gibi konuya bağlı nazım türlerinin adları kabul görmüştür. Türk edebiyatının klasiği sayılan divan şiiri için açık olarak türlerden söz etmek kolay değildir. Bu şiirde genellikle *garamî* (lirik) ve *hikemî* (felsefi-didaktik) diye bir tasnif yapılmıştır.” (Okay, 1994, s. 396)

Didaktik kelimesi MBTS’de “Öğretici” ve “Öğretim yöntemlerini inceleyen bilim dalı, öğretim bilgisi” (2006/I, s. 697) olarak iki tanım yapılmış olup *edebiyat* etiketiyle kaydedilmemiştir. Bu durum TDK’de de aynı şekilde “Öğretici ve eğitim bilimi etiketiyle “Öğretim yöntemlerini ele alan bilgi, öğretim bilgisi” (2010, s. 655) olarak tanımlanmış olup *eğitim bilimi* terimi olarak alınmıştır.

Lirik kelimesine gelince, TDK’de ikinci tanımda *edebiyat* etiketiyle “Çok etkili, coşkun, genellikle kişisel duyguları dile getiren edebiyat.” (2010, s. 1588) denerek bir edebiyat terimi olarak alınmış, MBTS’de ise tanımda ve tanıkta “şiir” kelimesi geçse de “1. Coşkun, duygu dolu, şahsî duyguları içli bir biçimde dile getiren (şiir, nesir, beste vb. eser): Sakın lirik şiir yazmayınız (Yusuf Z. Ortaç). 2. Eski Yunanlılar’da lir çalınarak söylenen (şiir), bu şiirlerden alınarak bestelenmiş (tiyatro eseri).” (2006/II, s. 1872) olarak tanımlanmış, edebiyat terimi olarak alınmamıştır.

Lirik terimi klasik edebiyatımızda *garamî* şiir teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Okay ve Kahraman, beşerî aşkın bir köprü sayılarak hakikî aşka, ilâhî-tasavvufî aşka ulaştırdığı ve duygusal/lirik özellikler taşıyan tarzdaki şiirlere *garamî* adı verildiğini belirtirler (2010, s. 159).

Hikmet kelimesinin tanımı TDK’de *eskimiş* etiketiyle “öğüt verici söz” (2010, s. 1100) olarak, MBTS’de ise 6. tanımda *edeb.* etiketiyle “Ahmet Yesevî tarzında yazılan tasavvufî manzûmelere verilen isim” olarak aktarılırken, bu maddenin tanığında konumuz bağlamında Yunus’un ilahisi ile art ve eş zamanlı olarak aynı anlama geldiği belirlenir: “Anadolu Türkleri’nde bu tarz tasavvufî manzûmelere nasıl “ilâhî” adı veriliyorsa, şark Türkleri’nde de Ahmet Yesevî’nin ve o tarzda şiirler yazan diğer dervişlerin eserlerine umûmiyetle “hikmet” derler (Fuat Köprülü).” (2006/II, s. 1270).

Okay, hikemî şiiri parantez içinde (felsefi-didaktik) kelimeleriyle açıklar (1994, s. 396). Okay ve Kahraman, *İslam Ansiklopedisi*’nde şiir maddesini açıklarken “şiirin düşünceye dayanan bir koluna klasik Türk edebiyatında hikemî şiir dendiğini” ifade ederler (2010, s. 159).

Didaktik kelimesi nasihatnâme, ilâhî ve hikmet şiir türlerinin tanıtımında terim anlamıyla tek başına kullanılmaz, “ahlakî” ve “felsefî” kelimeleriyle birlikte kullanılır. Sözlüklerde edebiyat terimi olarak kabul edilmeyen didaktik kelimesini şiir türü kabul edip Yunus’un şiirlerini buna göre incelemek doğru mudur? Şiirler didaktik özelliğine göre kesin çizgilerle tasnif edilebilir mi? Yardımcı kelimeler de katılarak iki kelimelik terimler oluşturularak mı tasnif edilmelidir?

O hâlde Yunus’un şeriata uygun olan, nasihat içeren ve sayı bakımından oldukça zengin olan şiirlerini *ahlakî-didaktik* şiir, cezbe hâlindeyken söylediği ve daha çok vahdet-i vücûd anlayışının hâkim olduğu şiirlerini ise *felsefî-didaktik/lirik* şiir olarak mı adlandırmalıyız?

Ahlakî-Didaktik Şiir Örneği

Dünya sevgisi, niyaz, terk-i dünya, ana baba ve komşu haklarını ele alıp güzel harekette bulunanların mutluluğa ulaşacağını müjdeleyen Yunus, bu bilgileri erenlerden öğrendiğini belirttiği bir şiirin mahlas beytinde de kişiye hür iradesini kullanarak bu konularda gereğini yapmasını tavsiye eder (Tatçı, 1990/II, s. 279-286). “n’ideyin ben” ve “ben n’ideyin n’eyleyeyin” redifli şiirlerinde cezbe hâli ile değil, acziyetini ifade eden bir ruh hâliyle ortaya koyar bahsedilen dostun Allah olduğunu. O’nun *Sen benim kulum degülsin* demesi veya sorguya çekildiğinde cevap verilememesi hâlinde *n’ideyin, n’eyleyeyin* kelimelerini kullanarak vahdet-i vücud anlayışının dışında bir söylemle sadece Hakk’ın inayetiyle kurtulabileceğini belirleyen görüş kendini hissettirir (1990/II, s. 275-282).

Yûnus bu sözleri erenden aldı / Sana dahı geregise alasın beyti, Yunus'un erenlerden dinlediği sohbetleri şiir hâline getirdiğini gösterir. Dünya-köhne saray; murad-agu; insan-kanatsız kuş, diken-gül; eren nefesi-asa benzetmeleri yapılır, sonra ibadet, terk-i dünya, ana-baba-komşu hakları ve yapılan olumlu/olumsuz hareketlerin sonuçları hakkında görüşler ortaya konur (1990/II, s. 279-285). Dostu bulmak için veya kendine arkadaş temin ederken *gelsin berü, bir adım öne çıksın* halk söyleyişleriyle; benlik-senlikten vaz geçme, kâl u kıyılı terk etme, Mansur gibi canından geçme, hizmet etme ve kendini gizleme şartını ileri süren Yunus, *Yûnus gel anlat hâlünü bildür nedür ahvâlünü / Derde bıraktı cânını derman iden gelsün berü* makta beytiyle de sadece kendini dertlendiren gerçek dosttan medet ummaktadır (1990/II, s. 288-293). Yunus, âlem dolusu düşmandan ancak dostu tarafından kendisine açılacak bir kapı ile kurtulacaktır. Aynı zamanda halk kültüründe evin kutsallığı veya aman dilemenin şekli ile ilgili bilgi de sunulmuş olur: *Kime kim dost kapı aç a düşmanı elünde kaç a* (1990/II, s. 337-341). Yunus'un, halk söyleyişlerini ve atasözlerini içeren öğütlerine şu örnekler de sunulabilir: *Biregüycün kuyı kazan akıbet kendü düşe⁵, Nefsün begenmeyeni ayruklara sanmagıl, Adı müsülman anun kendü benzer keşişe*. Bu mısralardan sonra Yunus, *dikçi, kovcu ve gammazın* Hak yüzünü göremeyeceği, nasihatın tutulması ve öğüdün dinlenmesi hâlinde insanın *yatluluktan* kurtulacağı görüşünü dile getirir (1990/II, s. 293-297).

Tasavvuf dünyasında kurulan vücut sarayında dilin görevi tercümanlık yapmaktır. Tasavvuf sarayının şeriat, tarikat, marifet ve hakikat bölümlerinden iştene en hoş ve en şirin gelen bölüm şeriattır. Şeriat kapısında olanlar taat içinde olmalı, üstada varmalı, şeriati bilmeli, okumalıdır. Aksi takdirde şeriat *lanet eder*, adına *abes der*, yeri *od* olur. Yunus'un gözyaşları dökerek marifeti dile getirebilmesi de pek kolay değildir. Birçok konudan bahsedildikten sonra şiirin sonunda bu sözlerin *kıyl u kâl* olmadığı bunca avazın içinde *manî* sözlerin Tapduk'tan geldiği belirtilir (1990/II, s. 295-299). *Bir pula sayılmayan⁶* Yunus, erenlere ermekle *barmağıla gösterilir⁷* olmuştur. Erenler nazar edip *Yûnus* diye ünlediklerinde saygıyı elden bırakmadan *kulak urarak gözünü açmakta* ve hemen *örü turmaktadır* (1990/II, s. 296-302). *Kulak urmak, gözünü açmak* ve *örü turmak* kelime öbekleri hem gerçek hem de mecaz/deyim anlamlarında kullanılmıştır. Vuslat hâlini bilenlere yedi nişandan; *cümle milleti yermemek, nefsin semirtmemek, heveslerden geçmek* ve *dünyadan münezzeh olmak* gibi dört nişanı açıklar, diğer üç nişanı gizler, gizlediklerini meraklı olanlara/halvet soranlara açıklayacaktır (1990/II, s. 298-304). Görüldüğü gibi Yunus, tasavvufi konulara ait meseleleri felsefi-lirik şiirlerinde ulu orta ele almak istemez. Ayrıca on sekiz bin âlem halkının dili O'nu söylemektedir. Tur dağında Allah tarafından Musa'ya *len-terânî* sözü söylenmiştir. Hz. Peygamberin Sidre-i Müntehâ'daki kelimesi doksan bindir. Otuz bini âm u hâsa, otuz bini hâsa söylenirken, sır olarak kalan otuz binini söylemektedir Yunus (1990/II, s. 305-312).

Ahlakî-didaktik şiir örneklerinde Yunus, daha çok emir kipini kullanır: *ben söyleyeyin, sen dinle* gibi. Bazı şiirlerde anlatımdan sonra sözü güçlendirmek amacıyla büyüklerin sözleri de *Yavuzluktan kem bitdi yâ eyülükden kim yitti* ve *manide kardaşdan yâr yigrekdür / oğıldan dahı tatlu / eger togrı yarısa* şeklinde dile getirilir. Yar, gerçek yar ise *ciğerini yedir egri ise nen varsa ver* kurtul. Yine u(s)lulardan meseldür işittiğin varsa -işitmişliğin varsa- sözü ile başlayıp *Etmek yiyüp tuz basmak ol nâ-merdler işidür / Etmek anı komaya tuzun hakkı varısa*. mısralarını "Tuz ekmek hakkı (Aksoy, 1989, s. 980)." deyimini ve "Dağlanmak, kebab olmak" anlamlarındaki "*ciğerini delmek, ciğerini sökmek, ciğeri yanmak* (1989, s. 611-612)" deyimlerini çağrıştıran eşdizimli kelimelerle dile getirir, sonrasında içinde ironi olan bir hükme ulaşır: Çok sözün hayvan yükü, az sözün erin görkü olduğunu, arif olana bir sözün yettiğini belirtir ve kendisini *deliye döndüğü* için eksik sözlerinden dolayı ayıplamalarını ister (Tatçı, 1990/II, s. 300-306). Kopuz ve çeşte ile söyleşide bulunan Yunus kopuza sual eyler, cevap alır. Kopuz, aklın *beleşe konmamasını* ister, kendisinin mismil/temiz olduğunu

⁵ Atasözü: El için kuyı kazan, evvela kendi düşer (Kazma kuyuyu kendin düşersin). (Aksoy, 1989: s. 263).

⁶ Deyim: Bir paralık olmak (Aksoy, 1989: s. 580).

⁷ Deyim: Parmakla gösterilmek (Aksoy, 1989: s. 913).

söylerken, bir kısım insanlar kendisinin haram olduğunu söylemektedirler. Kolmaşa durmayan⁸ daima aşkla hareket eden kopuz, âlemi şadılıkla/neşeyle doldurmaktadır. Meleklerin meyhaneye de puthaneye de insanları muhafaza için girdiği gibi, kopuz ile çeşte de arifin görevini yaparak gönülde Allah'ı vasfettiğini söyler (1990/II, s. 301-308). Yunus, ışık tuzağa düşürmek ve ele geçirmek istemektedir. Bunun için bu ilmi bilen kişiyi arar, işine öyle yön vermek ister (1990/II, s. 330-335):

*Câna tuzak kuralum şâyed ışk ele gire
İşkî niçe avlarlar soralum dutmuşlara*

Bir işte boş yere uğraşmamanın ancak o işin ilmini bilenlere sormakla mümkün olduğunu hatırlatan mısralarla devam eder sözüne, yoksa gereksiz uğraşlar çoğalacaktır:

*Şöyle hevâî gelür duzak ilmin kim bilür
Niçe duzak kuralum bu konmaduk kuşlara*

İşi bilenler hedefine ulaşmıştır. Yanlış kişilere sorulmaması üzerinde de tavsiyede bulunur:

*Yûnus gönlün alanı sen kime söyleyesin
Sorarısan sor imdi sen anı bulmuşlara*

İşk hakkında kendisine *yalan olma* diye nasihatte bulunduktan sonra atasözü gibi hislerini mısralara döker (1990/II, s. 331-336):

*Gel imdi Miskin Yûnus yolunda yalan olma
Bilürsin 'İşk aldanmaz yalan söyleyenlere*

Yine bir şiirinde Yunus, meslek erbabını gözlemler ve gözlemlerini mısralarına döker. Bahrilerin bulduğu cevherlerin değerlerini sarraflar takdir ederken öte yandan simsarların da ortaya çıktığını bildirir. Aynı şiirde alimlerin karayı aka yazarak kitap düzdüklerini, asıl kitabın gönüllerde olduğunu ve alimleri yanından "Yüri hey sufi zerrak ne salusluk satarsın?" mısrasıyla kovarken, yine soru yoluyla "Hak'tan artuk kim ola kula dilek viresi?" sözü gönül dünyası ile Tanrısı arasına kimseyi sokmadığını gösterir (1990/II, s. 378-381).

Yunus'un şiirlerinde, kişi davranışlarının zaman zaman tasvir edildiği bölümler de dikkatleri çeker: *Adım adım yer ölçer kendü, yere göge sığmayan, (ugrı) dutın diyü çağırur, kara nikab dutunmuş girmiş külhan içinde, ol izi ben izledüm sagum solum gözledüm* (1990/II, s. 302-309) gibi. "Hak yolunu gözlerisen... / Aşık izini izlerken..." mısralarından da Yunus'un mürid olanların hareketlerini gözlemlediği görülür. Onlara dost yoluna kurban olmayı tavsiye eder. "Kanı ata, kanı ana..." sorularıyla fenalığın mutlaka insanı bulduğunu, bu fenalık gelmeden insanın dostunu bulması gerektiğini belirtir (1990/II, s. 322-329). Aşık olduktan sonra aşğın hareketleri betimlenirken; "Her kancaru bakarısam oldur gözüme görinen / Önüm ardum sağum solum küncile göz kaş oldı" mısralarıyla aşğın devamlı birileri tarafından göz kontrolünde olduğu gerçeğini ortaya koyar. Hatta bu aşıkların sıfatı koyuna benzetilirken arslan gibi hareketli olan kızanlar da zamanla yavaş hareket etmeye başlarlar ve sonunda yavaşlarlar (1990/II, s. 354-355).

Bazen beyitlerde deyişlerin somutlaştırılmış hâline rastlanır. Farklı şekillerde kullanılan deyimlerin yardımıyla sözün pekiştirildiği görülür. *Elden bir şey gelmemek* (Aksoy, 1989, s. 682), *kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar* (1993, s. 343), *pamuk ipliğiyle bağlamak* (1989, s. 909) gibi deyimlerin farklı söyleyişleri aşağıdaki beyitlerde; *Dilden nesene gelmez suyula gönül yunmaz / Girçeğin gelenleri yederler bir kılıla / Dün ü gün çekerler o kıl üzülün diyü / Ömrin anda berkitmiş yedilür bir kılıla* şekilleriyle görülür (Tatçı, 1990/II, s. 304-312).

Yunus, "Ben dost için ağlarısam gözüm yaşını kim sile" ve "İy yaranlar gelün berü anladayum ahvalümi" mısralarının bulunduğu şiirinde söze başlamak için yarenlerin kendine yaklaşmasını ister, öte yandan şefkate muhtaç insanların gözlerinin yaşını silecek kudretli bir elin gözyaşlarına temâsına vurgu yapmaktadır. Böylece

⁸ kolmaşa durmak: boş sözlerle meşgul olmak

şairin “*Bunda çok ağlayan kişi anda gider güle güle*” insanların zaman zaman iki zıt hali peş peşe yaşadıklarını gözlemlediği anlaşılır (1990/II, s. 317-323). Bu gözlemler ve tasvirler, tiyatro gibi gözlerde canlanır. Tören, tiyatrodaki sahne bilgileri (didaskali) terimiyle ifade edilen açıklayıcı, bilgi verici ve betimleyici sözler, semantik bağlamda ana metni tamamlasa da, kompozisyon itibarıyla metin dışı olduğunu belirtir (Tören, 2013, s. 185) Yunus’a ait daha evvelden tiyatro/oyun oluşturulduğu gibi, şu anda da Yunus’a ait farklı şiirlerin bir araya getirildiği tiyatro metinleri oluşturulabilir. Yunus’un hakikat sözleri ile toplulukların tenkit edildiği yönleri/sözleri metin hâline getirilirken yukarıda halkın gözlenen davranışları da parantez içinde verilerek metne katkı sağlanabilir.

Ağızlarında geçen “Sağlık olmayınca n’ederim dünyayı?” cümlesindeki *etmek* fiili, “*Yidi deniz suyu n’ider susamış aşık canına*” mısrasında işe yaramaz/gerekmez anlamında farklı şekilde karşımıza çıkar. Susalığın gitmesi için dervişe şeyhinin yüzü gerekmektedir. Yüz görüldüğünde baş indirilecek, el kavşurulacak, karşı turulacak, derilip devşirilecektir. Daha sonra şeyhi, dervişin elini eline alıp kaldıracak, şad edip güldürecektir (Tatçı, 1990/II, s. 329-335). Aşkı ele geçirmek için kurulacak tuzağı aşkı tutmuşlara “*Aşkı nice avlarlar?*” sorulmuş derken bir sonraki mısralarda “*Sorar isen anı şimdi bulmuşlara sor.*” cümleleriyle kimlere sorulması gerektiği hakkında edindiği hayat tecrübesini sunar (1990/II, s. 331-336). Yunus halk içinde gezen kör aşıkların yol üzerinde oturup şiirler söylediğini ve dinlendiğini de hatırlar. Bunları dinleyip beğenen ve kendine ders çıkaran Yunus’un dilinden, *el elden üstündür* sözünü hatırlatan mısralar dökülür: “*Sözler eyitdüm diyü Yünus nükte itmegil / Dahı yigrek eydür var el vardur el üstüne*” (1990/II, s. 334-338). Yunus aşktan bahsederken *karga kovalamak, yüreğinin yağı erimek* (Aksoy, 1989, s. 1026), *hastanın halinden hasta anlar* ve *gözünde zerrece değeri olmamak* gibi folklorik kültür öğelerini şiirinde kullanır (1990/II, s. 365-367):

*Zira ki sultan tahtıdır bunda komazlar zağları
Gözden sızup olur seven her dem yüreğim yağları
Dertli hâlin dertli bile sayru ne bilsün sağları
Gelmez gözine zerrece Firdevs-i a’la bağları*

Dünyanın fena olduğunu bilip dost yoluna da girmek için yolu sorup tembellik yapanlara da cevapları içinde olan şu soruları sorar: “*Ne yatarsın döne döne? Uyku mu uyur kana kana dost yolını soran kişi?*” (1990/II, s. 372-376).

Didaktik kelimesini çağrıştıran öğüt, Yunus’un şiirlerinde birçok yerde geçmektedir. Öğüt dinlemeyi seven insanlar bazı konularda ariflerden edindiği bilgilere göre hareket ederler. Yunus’a da bu sorulardan gelir. Şiirine “*Anı bana sorarsın ...*” ve “*Anı bana soranlara niçe nişan eydivirem / Diliyle kim eydibile bu ışkun turagı kanda*” (1990/II, s. 318-325). Bazen de Yunus başkasından öğüt/hikmet ister nedense Yunus’un kesinlikle yapamayacağı işler tavsiye edilir. Birinde *sabrın taşması* ve *sabrın sınırı* anlamlarını çağrıştıran *sabrın perdesi* kullanılır, öğütçüler perdesini/sınırını muhabbet ateşinin yakıp yok ettiği sabrı öğütlerler: “*Kimden öğüt istesem sabır gösterür bana / Sabrumun perdesini mahabbet odı yakdı*” (1990/II, s. 363-366). Bî-mekan olduğunu ve Eyyüb, Cercis, Yusuf ve Mansur’un özelliklerini taşıdığını düşünen Yunus, aynı zamanda kendisini dilinde menşur taşıyan bir bülbüle benzettir, sonrasında deli gibi pend tutmadığını ve öğüt sözünü işitmediğini ifade eder. Benzetmelerden sonra gerçeğe döner, hikmeti açıklar; kulağını ahirete tuttuğunu ve Yunus’un mekanının Muhammed nurunu gördüğü ahiret mülkü olduğunu açıklar (1990/II, s. 310-317).

Felsefi-Didaktik/Lirik Şiir Örneği

İç dünyasında yaşadığı buhranı aşk sayesinde yok eden Yunus’un aynı zamanda lirik bir şair olduğu söylenir. İçten geçeni olduğu gibi belli bir coşku ile ifade etmekte ve özümlediği/öğrendiği bütün bilgileri, insanlar ister anlansın ister anlamasın, şiirine dökmektedir. Lugatte *insanın çok duyulduğu bir şey karşısında aşırı bir heyecan ve coşkunlukla kendinden geçmesi durumu* ve tasavvufta *Allah’ın, kulumu mânen kendisine*

çekmesinden doğan coşkunluk, kendinden geçme ve istiğrak hâli (MBTS, 2006/I, s. 483) anlamına gelen cezbe Yunus'u coşturur. Yunus'ta lirizmi sağlayan işte bu cezbedir/aşktır. Cezbe hâlinde yazılan aşağıdaki beyitte *lisân ve dil* aynı anda kullanılmakla birlikte başka şairlere şiir alanında sanki yer bırakılmamaktadır:

*Bu cümle cânda oynayan tamarlarında kaynayan
Küllü lisânda söyleyen küllü dilde diyen benem* (Tatçı, 1990/II, s. 187-198).

Yunus gibi cezbeyle kapılanları/mezcûbları bazı topluluklar *Allah aşkıyle akli başından gitmiş, dünyâyâ aldırılmaz duruma gelmiş olan (kimse), cezbeli (Hak âşığı)* (MBTS, 2006/II, s. 1973) olarak meczub kelimesinin birinci anlamını; Yunus'un eleştirdiği bazı topluluklar da *deli, dîvâne* olarak ikinci anlamını kullanırlar. “*Eydürler miskin Yûnus niçün delü oldun sen*” mısralarından kendisine miskin ve deli denildiği anlaşılan Yunus, Hakkın canlılara iyilik ve kötülük işleme iradesini verdiğini anlatan mısraları, *tavşana kaç tazıya tut* sözünü hatırlatır:

*Bir niçesine kaç dir bir niçesine tut dir
Kaçanla bile kaçır bile turur turanda* (Tatçı, 1990/II, s. 328-333).

Yunus'a göre gerçek deli ise, dünyada uslu/akıllı kişi olarak adlandırılan fakat yüce saraylar yapan kişilerdir (1990/II, s. 380-383). Tabi ki şiirlerde görülen coşku her zaman vahdet-i vücuda götüren cezbe derecesine ulaşmaz. Yunus, içinden gelen duyguları samimiyetle dışa vururken şiirlerinde de açıkladığı kendine yardımcı olan aşağıdaki ölçütleri kullanır.

Hoş söz

Yağma olsun redifli şiirinde Yunus aşk kaynağına ulaştıktan sonra geride kalan her şeyi yağmalatır. Mahlas beytinde sözün hoş olmasını benzetme yoluyla bal ve şeker yenmesine bağlar. Ballar balı olan dostu söz söylemede Yunus'a yardımcı olmaktadır (1990/II, s. 271-280). Cezbesiyle hareket ettiği aşk-ı ilâhî, Yunus'u gurbette kalan biçâre bülbüle benzetir, artık sözler gayriihtiyârî dile gelmeye başlamıştır (1990/II, s. 289-294).

Yumuşak söz

Allah'ın sonsuz kudretini ele alan Yunus, “*Kimün nesi var, kim sana vire, kim cünbiş eyleyübile, kim sebep eyleyübile, kim ola*” söyleyişleriyle Allah'ın gücünü ifadeden sonra sözünü yaranlarının gönül kulağıyla dinlemelerini ister. “*Birlik diyen katında sen ben demek hiç yok durur*” gibi benliği kıran cümleler, varlıkların aciziyetini ortaya koyar ve “*Yûnus dilin sen yumşatdun bu tevhide eyitmege*” mahlas beyti, Hakkın birliğini anlatabilmenin ancak dili yumuşatmak ile mümkün olacağı fikri ile sözü noktalar (1990/II, s. 323-329).

Acizlik/Yetersizlik

Yunus, kendi dilinin ilim ve amel konusunu şiirlerinde işleyemediğini belirtir, sonrasında dostu anlatmaya çalıştığı hâlde başaramadığını da kabul eder:

*İlm ü amel sözi degül Yûnus dili söyledüğü
Dil ne bilür dost haberin ben dostıla niçe birem* (1990/II, s. 205-222).

İnsanlara fikrini ulaştırmada başarısız olduğunu düşünen, dostunun özelliklerini anlatamayan ve dostuna ulaşamayan kişi, dostu için önce bülbül gibi ötecek âh u zâr edecek, anlaşılmaz sesler çıkaracak ve sonunda deli olup dağlardan ses verecektir. İçindeki *ben'e; eyit bana neyleyeyin ve derdüm kime söyleyeyin* sorularıyla seslenen Yunus, *beninden* “dost ilindeki aşk bağında hezardestan olup zârlıklar ederek cihanı gulgule ile doldurmak” cevabını alır (1990/II, s. 283-289). *Ağlaşalum ol gün için* (kıyamet günü) redifli şiirde, ahiret kavramı söz konusu olduğunda her şey biter, söz söylenmez, sözler yetersiz kalır. Söz yerini artık katı bir efgâna bırakır (1990/II, s. 272-280). Seven kişi gelenekte deli olup dağa düştüğü gibi Yunus da dili ile eyidemez ancak can tutağı ile söyler. *Geniyle* söze gelmeyen aşkın sözleri, dertsizlere/aşık olmayanlara göre dağdan gelen *kaya yankusu* gibi birtakım anlaşılmaz seslerdir (1990/II, s. 359-363). Çok güzel sözler söylediğini düşündüğü zamanlarda da daha güzellerinin yazılabileceğini düşünür. “*Bir söz geldi dilüme eydem ölüm üstine*” ile başlayan

üstine redifli şiirin son beytinde sözler söylediği için nükte kılmamasını, “*el elden üstündür (ta arşa kadar) (arşa çıkıncaya, varıncaya kadar)*” (Aksoy, 1993, s. 261)” atasözünü de kullanarak daha güzel sözlerin başkaları tarafından söylenebileceğini,

*İy Yûnus nükte kılma sözler eydürem diyü
Niçe bilürler vardır el vardur el üstine*

mısralarını yazarak alçakgönüllülikle kabul eder (Tatçı, 1990/II, s. 340-343).

Kolmaşlık/Gevezelik

Yunus bazen kendini kolmaş (geveze) veya kelecî (hoşsohbet) olarak görür. Hırs ve heves dolu nefis, kafese konmuş bir kuş gibidir. Bu kuş bazen münacaatta bulunan bir mü'mindir, bazen harabatta kolmaşlık yapan bir rinddir:

*Gâh mü'minem taatde dem-be-dem münâcâtda
Gâh rindem harâbatda ben bir aceb kolmaşam* (1990/II, s. 227-241).

Başka bir şiirde Yunus konuştuğu dilin kuş dili olduğunu ve konuşma adabının da ötmek olduğunu ödmediği takdirde dinlenmeyeceğini söyler. Öttüğünde de kendisini anlayanların gey aşıklar olacağını belirtir. “*Pes kolayından bir aşık kaçan hasıla gelir?*” cümlesiyle halk diliyle aşığın olgunlaşmasının zorluğuna değinirken öte yandan “*Bir kelecî gelmez dile gönüllerde bitmeyince*” gibi atasözü özellikleri çağrıştıran deyiş ile de sözlerinin halk ve kalp kaynağına işaret eder (1990/II, s. 325-331).

Orijinallik/Söylenmediklik

Yunus, dile getirilemeyecek ve yakıcı olan bir aşk ister Allah'tan. Bu aşka sahip olan Yunus'a kimileri sövecek kimileri de gülecektir. Böyle durumlarda susmayı arzulamaktadır (1990/II, s. 269-277). İçinde anlatamadığı duyguları hissetmeyi isteyen Yunus, başka bir beyitinde ise;

*Bir toyı toylamak gerek, bir soyı soylamak gerek
Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola*

ile şiir söylemede söylenmedik sözleri söyleme prensibini uygulamak gerekliliğini belirtir (1990/II, s. 326-333).

Usûl

Ârifin katında malum olan iman câhil katında meçhuldür. Ârif olmayanlar sözleri yerli yerinde kullanamazlar. Mesela itikadı düzgün ameli bozuk kişi kendi gibi kötü iş işleyene kendine yakıştıramadığı ve kendisi için kullanılmasından hoşlanmayacağı sıfatları kullanmakta ve kendisi de o kötü işleri yapmaya devam etmektedir. Halkın iç dünyasını iyi gözlemleyen Yunus soru yoluyla ikisinin birbirinden farklı olmadığını belirtir ve bu durumu ancak âriflerin usûlüne uygun açıklayabileceğini belirtir:

*Işık ile danişmend sûi işler her zaman
Dânişmend Işık'a eydür bî-şeriat degül mi
Yitmiş iki milletin sözünü ârif bilür
Yûnus Emre sözleri daim usûl degül mi* (1990/II, s. 352-353).

Halk Deyişleri

Yunus, bazen iç dünyasından kopan öğütlerin kendinden sonraki nesillere ulaşamayacağını bazen de miras kalacağını düşünür (1990/II, s. 268-277). Tatçı'ya göre Yunus'un sade dile yüklediği derin manaları içeren konuşma üslubu, ilahilerinin asırlarca dilden dile yaşayarak günümüze kadar miras olarak gelmesinin gerçek sebebi olmuştur (1990/I, s. 69). Konuşma üslubunda kullandığı deyimler, atasözleri, halk deyişleri ve bazı farklı birleşik şekil örnekleri ilahilerde duru bir şekilde kendini gösterir ve söz hemen anlaşılır. Tabii ki Yunus ve unutulmuş kelimeleri üzerine çalışmalar yapıldığında ve bu kelimeler öğrenildiğinde Yunus'un sözleri anlaşılacaktır. Cumhuriyet döneminde Köprülü, Gölpinarlı, Timurtaş ve Tatçı tarafından *Yunus Emre Divanı*

ortaya konmuş ve Yunus'un kullandığı kelimeler üzerine birçok makaleler yazılmıştır (Özkan, 2011; Akdemir, 2013; Doğan, 2015; Kaymaz, 2015; vb.). Eşdizimli kelimeler ve deyimler üzerine makaleler çoğaltılmalıdır.

Yunus'un yaptığı anlatımlar, birçok benzetmeler sehl-i mümteni örneğidir. Yunus, yel esip geçmiş ve göz açup yummuş gibi bir ömür sürer, kafesden kuş uçmuş gibi çıkıp giden bir can taşır, kimi biten kimi yiten tohum saçan bir ekincidir ve ayrıca gök ekinin biçildiği gibi yiğitken ölenlere de özü göynümektedir (Tatçı, 1990/II, s. 388-389). Didaktik anlatımlarda sıkça başvurulan ve yukarıda örnekleri sunulan deyişler, deyimler ve atasözleri gibi birleşik şekiller, Yunus'un mısralarında bazen öğretici/emredici anlatım unsurunu çağrıştıran öğelerle karıştırılarak kullanılır: “*Can ne turur dost önünde fetva budur kamu dilde / Gel göresin bu meydanda topdır dostı seven başı*” mısralarında canın tarifi “Dostı sevenin başı, bu meydanda (dost önünde) topdır.” deyişiyle ifade edilmiştir (1990/II, s. 360-363). Şiirlerde “kurda kuşa yem olmak”, “*Bir gün ola sensüz kalam kurda kuşa öğün olam*” (1990/II, s. 384-386) veya “ağlanacak hâle gülmek” “*Bu ne gülecek yirdür ağlasana key katı*” (1990/II, s. 385-386) gibi mısralarda halk deyişlerinin farklı şekillerini görmek mümkündür.

Şiirlerde bazı kavramlar, en önemli özelliklerine vurgu yapılarak anlatılır. Anlatımda kelimelerin olumsuzluk anlamına veya karşıtlık anlamına başvurulur. Bir şiir, tamamen bu örgü üzerine kurmuştur: a. âşık, maşuka canını vermeye, b. âkil, dünyeyi isteye, c. âdem, ömrini kullukta geçürmeye, d. ârif, sud u ziyanı anlamaya, e. âlim, ilme layık ameli olmaya, f. câhil, ışka iki cihana sata, g. âbid, taat u ihlas işlemeye, h. fâsık, kendüzini suçlu bile, ı. esrük, dostdan kadehi nuş itmeye, i. iyü, gafletile nefse uya, j. gönül, hikmeti tefekkür kılmaya, k. göz, yaş yerine kan dökmeye (1990/II, s. 357-360) gibi. Âşık, ârif, fâsık gibi kavramların en önemli özelliğini ölçü olarak ortaya koyan Yunus, bu ölçülere uymayan kişilerin, varlıkların bu kavramlarla adlandırılmasından rahatsız olmaktadır.

Yunus'un şiirleri âdeta bir deyişler ırmağıdır. Art ve eş zamanlı bir inceleme sonunda varyantlarıyla deyimler, atasözü ve deyişler ortaya çıkarılmalıdır. Her ne kadar Bizim Yunus'un şiirleri tam olarak tespit edilemese de mevcutlardan hareketle bir mesafe almaya başlanmalıdır. Albayrak, eldeki verilere bağlı olarak bir *Yunus Emre Sözlüğü* hazırlamıştır. Bir kişinin yazdığı sözlükler farklı bakış açılarını yakalayamadığı için daima eksiklikler bulunmaktadır. Bütün elistiklerine rağmen böyle eserler *Deyimler Sözlüğü* hazırlamada daima faydalı olmaktadır.

Pastoral Şiir Örneği

Anadolu'nun her tarafını gezen Yunus gördüğü tabiat güzelliklerine karşı kayıtsız kalmamıştır. Doğa özelliklerinin ele alındığı pek çok şiirleri bulunmaktadır fakat bu tür şiirlerin tamamında mutlaka hikemi tarzın gereği ibretlik mesajların bulunduğu birçok mısraya yer verilir. Burada verilen bir örnekte kıştan sonra gelen *bahar yazda bağ ve bostanın tekrar yaratıldığı* ele alınır. Kuşları gözlemleyen şair, keklüklerin keklüklerle bazların bazlarla uçtuğunu, baykuşların harabelerde olduğunu, tutilerin kafeste bülbüllerin gül üstünde el kuşunun el üstünde olduğunu gözlemler. Sonra insan topluluklarının -sadıkların, sûfilerin, ariflerin ve aşıkların- yaptığı hareketleri sırasıyla *ikrar, namaz, niyaz ve didar* gibi tek kelime ile özetler. *Ben dervişin* deyip dervişlik taslayanları ulu divanla tehdit eder. Sonra çarşıdaki insanların durumunu tasvir eder. Eğrilere eğri ile togrular togru ile yalan yalan ile gammaz gammaz ile arkadaşlık eder. Kimi esnaf öyle bakar kimi sohbet eder. Kimi bir pula muhtaç iken kimi başını işten kaldıramaz. zengin olan esnaf için atasözü gibi *Kula nasib degicek sultan elden alamaz* mısrasını ekler. Bu gözlemlerden ders çıkarmasını bilen Yunus,

*Yûnus imdi gam yime, niden, ne kılam deme
Gelür kişi başına ezelde ne yazıla*

mısralarıyla kaderine teslimiyet ile şiirini bitirir (1990/II, s. 335-339).

Dramatik Şiir Örneği

Hayatın bütün canlılığını şiire yansıtan Yunus, ölümle birlikte başından geçecekleri de düşünmektedir, münker-nekir meleklerinin sorgu için gelmesiyle Yunus'un hâli çetin olacaktır. Meleklerin sualine kendi dillerince cevap vermek onun gerilimini bitirecektir, tek temennisi bunun gerçekleşmesidir. Yunus'un kendisini diri tutan erenler sohbetine gitmediği günün, öldüğü gün olarak bilinmesini ister (1990/II, s. 276-284). Yunus bazen sözlerini ağlayan gözlerle söylemektedir (1990/II, s. 277-284):

*Söyler dilüm aklar gözüm gariblere göynür özüm
Meger ki gökde yılduzum şöyle garîb bencileyin*

Ölüm hâli geldiğinde Yunus, elini Allah'a sunduğunda vücudunda ilk bozulan uzvunun dil olduğunu, sonra diğer uzuvlarının geldiğini,

*Dilüm tetigi bozuldu, cânım gevdemden üzülür
Uşda gözlerüm süzülür Allah sana sundum elüm*

mısralarıyla dile getirir (1990/II, s. 184-192). Çünkü mezarlıkta teferrüc eden Yunus, mevtaların geçmişi ile bağlantı kurmuş, “*Bar dutmuş söylemez olmuş ağızda dilleri gördüm*” mısrası dilinden dökülmüştür. Dillerin ölümle birlikte konuşamaz hâle geldiğini gözlemlemiş ve kendisinin de bir gün bu hâle geleceğini düşünerek halk kültüründe yer alan *konuşan bülbül dillerin susması* olayına işaret etmiştir (1990/II, s. 207-223). Şiirde geçen ölüm sonrasında gerçekleşecek olaylar, sanki görülen olaylara yapılmış gözlemler sonucu sergilenmiş betimleme gibidir: Sorucular/melekler ölümle birlikte *karanu sin* içinde insanların yanına oturup hesap soracak, amel olmazsa hışımına tonlarına yapışacaklardır. Bu sözleri Yunus, kendü özünden eyitmediğini ve Haktan/Çalaptan geleni eyittiğini belirtir (1990/II, s. 311-318). Kıyamet kopup İsrâfil sûru urduğunda da her bir kulun “*Gel fülân ibn-i fülân*” denilerek kığırılacağı zamanın zorlu bir süreç olacağına vurgu yaparken de gözlem izleri görülmektedir (1990/II, s. 306-313).

Satirik Şiir Örneği

TDK'de “yergi ile ilgili, yergi niteliğinde olan” (2010, s. 2042) ve MBTS'de ise “hicivle ilgili, hiciv niteliği taşıyan” tanımı yapılmış olup tanık olarak sadece “Satirik şiir.”(2010, s. 2686) verilmiştir. Bu sözlüklerde *satirik* kelimesi de *didaktik* kelimesi gibi edebiyat terimi olarak geçmemektedir. Acaba Yunus'un polemige girdiği şiirlerini taşlama veya hicviye adı da verilen satirik şiir türünde inceleyebilir miyiz?

Yunus'un kendine özgü bir yergi anlayışı vardır. Toplumun her kesiminden insanlarla iç içe olan ve hayatının her kesitini şiire yansıtan hoşgörü şairi Yunus Emre'nin bazen kendi nefsi, bazen kendisiyle aynı görüşü paylaşanlar, bazen de kendini suçlayan dervişler, medreseliler, münkirler, münafıklar gibi topluluklar ile polemige girdiği şiirleri vardır. Bilindiği üzere en çok tenkit edildiği, cezbe hâlindeyken vahdet-i vücûd ile ilgili şeriate ters olan/ters gibi görülen düşüncelerinin bulunduğu şiirlerini gayriihtiyarî dile getirdiğini, içinde bulunduğu cezbe hâlini yaşamayanların kendisini anlayamayacağını belirten Yunus, gösterilen tepkileri hoşgörü ile karşılarken irfan sahibi olmayan kişilerin bu şiirleri açıklamaya kalkışmamasını ister (1990/II, s. 349). Anlayamadan şiirlerini açıklamaya çalışanlara serzenişlerde bulunur, ağır sözler söyler. Yunus Emre, devrinde birçok konuda kendinden farklı düşünen kişilerin yaptığı eleştirilere farklı yaklaşımlarda bulunmuş, bu kişilere tepki mahiyetinde farklı sözler söylemiş ve farklı anlatımlarla cevap vermiştir. Yunus'un polemiklere girme amacı, sadece duygu ve düşüncelerini açıklamaktır, hakaret ve nefret gibi asil olmayan duyguları ortaya koymak değildir.

Yunus'un kendi nefsiyle olan polemikleri

Eğitimcilerin en büyük zaaflarından biri, kendi nefs-i emmaresini gafletten uyarmayıp halka nasihat etmeleridir. Yunus bu durumu kendisiyle özdeşleştirerek,

*Yûnus sözü'n kime dersin yâ kimün kaygusın yersin
Nasîhat halka eylersin yâ özün neye tutmazsın* (1990/II, s. 235-248)

diyerek özeleştiri yapar. Dert ile gelip aşk odunda canını yakacak olan Yunus, binlerce can ile birlikte binlerce hazine bulacağına ve dinin zahirinden kurtularak batının her menziline tadını yaşayabileceğine inanır. Kendisinin sözlerinde eksiklik ve aksaklıkların olduğunu birçok şiirinde belirtir, kendine uyarıda bulunur.

Unutulacak söz

Yunus, sözlerinin herkes tarafından söylenip unutulacağını farkında olup boş hayallere kapıldığını iç benliğine sorularla anlatmaya çalışır (1990/II, s. 281-287).

*İy Yûnus kanı 'aklun gensüzün söyler dilün
Pâyânı yok bu yolun sen kanda tolanasın*

Yarım söz

Bir gün ile isimlendirilen günler dönüm noktalarıdır. Oğlan, sala ve cenaze namazı için danışmana gider, mezar taşına yazılar/heceler yazılır. Bu durumda Yunus'un şiiri yarım kalır. Yunus, işaret ettiği eksiklikleri gidermek ister, bunun için de üstadına kavuşmak ister (1990/II, s. 241-252).

Yalan söz

Yunus'un şiirinin bir özelliği de aşkı anlatırken gerçekçi olmak yalan olmamaktır. Kalıplaşmış güzel bir sözü hatırlatır: "*Bilürsün ışk aldanmaz yalan söyleyenlere*" (1990/II, s. 331-336). Bir başka şiirinde ise söz söylerken konuştuğu kişiye bakmayanların da yalan söylediğini hatırlatır: "*Yalan söyler aşık degül gözün senden iran kişi*" (1990/II, s. 372-375).

Yunus'un, Toplulukları Düşüncelerine Göre İsimlendirmesi ve Bu Topluluklarla Polemikleri

Dervişler

Gelsün redifli şiirde *derviş dediğin ...* deyişle başlanarak derviş tarifi yapılırken, "*Dervişin gözi açuk düni günü uyanık*" olduğuna dair Tanrı'yı tanık tutar. Yunus'a göre; derviş daha dil dudak deprenmeden çabuk duyan kulağıyla dersini, konuşandan değil Hak'tan alır (1990/II, s. 239-250). Dini imanı var olanlar, devletlüler, Fahr-i âlem Mustafa ve Hz. Allah, dervişleri sever. Dervişler, bilgili olan tersâları zebûn eder. Kendilerini incitenleri gözsüz hâle getirip yedilen (esir alınan) kişiler hâline getirir. Zaten kör olan münkirlerin gözü dervişlerin meziyetlerini asla göremeyecektir (1990/II, s. 374-378).

Bir derdi olduğunda Yunus'un derdini paylaşacağı kişiler dervişlerdir. Hatta onların kademinin uğurlu olduğunu belirtir (1990/II, s. 330-335). Süreten dervişlere kendini benzetip yalan dervişlik davası güdenlerin özellikleri şiirde tek tek sayılır: İçi taşı murdar olan, gönül gözü uyuyan, âşıklara yoldaş olmayan, ölmezden evvel ölmeyen, dünya gözünü rûşen kılan, gönlü zulmet ile dolu olan ve bütün işleri dilde kalan sözde dervişler ışk'ı bulup hakikate ulaşamazlar. Bir taraftan bu kötü davranışlara devam ederken öte taraftan âşık olduğunu iddia eden kişilere *'ışk neylesün senünile* redifiyle rindane bir şekilde meydan okur (1990/II, s. 347).

Müminler/müslümanlar

Miskin olan Yunus için düşmanlar veya ıssızlıklar hiçbir zaman mesele değildir. Bunlar kendisini Allah'a yaklaştıran unsurlardır. Şeriate uygun olarak müminleri has ve ham olarak ikiye ayırır. Ham olanlara dünyalıklar helal iken has olanlara dünyalıklar haramdır (1990/II, s. 333-338).

Üstine redifli şiirinde Yunus "Bir söz geldi dilüme eydem ölüm üstine" ile başlayıp ölüm karşısında sünni müselman ve zalimi bir tutarak ikisine birden hitap eder. Ölüm halinde yapılan işleri betimlerken gözlemlerinden faydalanarak tahkiyeli anlatım yapar. Can çıktığında ayakların bağlandığını, ellerin iki yana birleştirildiğini, arı yunup meşhede konduğunu, burada ise yılanın çıyanın karıncanın önce diline üşüşerek

zarar verdikten sonra insanlar tarafından alınarak mezarına gömüldüğünü ve ölenin evine gidilip mal mülk savaşları yapıldığını gözlemler. Kâfirlerin de bundan ders çıkarmasını ister (1990/II, s. 340-343). Namazın ihmal edildiğini gözlemleyen şair, sanatın en yücesi olarak namaz kılmayı görür. Yunus, namazını kılmayanın kazandığının haram olduğunu, bin altınının birinin bile işe yaramayacağını hatta namaz kılmayan eşi boşamanın bile günah olmayacağını açıklar, bu kişilere müslüman denemeyeceğini ve bağırklarının taşla döndüğünü söyler (1990/II, s. 341-343).

Müsülmânlar zamâne yatlu oldu (Müslümanlar, zaman kötü oldu) mısralarıyla başlayan şiirinin tamamı zamanlar üstü bir anlayışla yazılmış gibidir. Şiirin tamamını burada zikretmek daha uygun olurdu. Her bir beyitte müslüman özelliğini olumluluk/olumsuzluk bakımından ele alır. Helal haram, Kur'anın dinlenmemesi, şeytanlar, hamir/içki, fesad işler, şakird üstad arbedesi, oğul ata polemikleri, fakirlerin miskinlikten el çekip heybetli davranmaları, peygamber yerine geçen hocaların millete zahmet vermeleri, peygamber hadislerinin tutulmaması ve müslüman geçinen insanların yaptıkları kötü işlerden dolayı muzdarip olduğunu şiirinde belli eder (1990/II, s. 387-388).

Dânişmendler

Türkçe söz dizimiyle “*Gönülden gönüle (kalpten kalbe) yol vardır. (Kalp kalbe karşıdır).* (Aksoy, 1993, s. 290)” atasözünü “*Mine'l-kalbi ile'l-kalb yol var demişler erler*” dizeleriyle dile getirdikten sonra, kafesteki karga ile bülbülün gönüllerinin birbirinden melul olacağını ve birbirlerinden ayrılmak isteyeceğini açıklar. Sonra câhil, ârif, ışık ve dânişmend arasındaki bağlantıdan söz açar. Ârifin katında malum olan iman câhil katında meçhuldür. Gerek dânişmend gerek ışık aynı kötülüğü her zaman işleyebilirler. Dânişmend olan kişi ışık/batını mezhebindeki kişiye bî-şeriat/dinsiz demektedir. Halk kültürü gözlemine sunan Yunus soru yoluyla ikisinin birbirinden farklı olmadığını belirtir:

*Işık ile dânişmend sâi işler her zaman
Dânişmend Işık'a eydür bî-şeriat degül mi
Yitmiş iki milletin sözünü ârif bilür
Yûnus Emre sözleri daim usûl degül mi* (Tatçı, 1990/II, s. 352-353).

Âlimler

Yunus, “*Zaman geçdi, devir döndi saladur kudse gidelim*” ile başlayan şiirinde insanlığın en büyük dertlerinden biri olan kuşak çatışmasını başka bir deyişle genç kuşakların saygısızlığını ele alır. Sâlihler kalmamış, şeytanlar dünyayı fesada boğmuştur. Âlimlerden “*Âlimler okuyup tutmaz halkı görüben gözetmez*” (1990/II, s. 218-233) mısralarıyla şikayette bulunur. Allah'ın emirlerini okuyup tutmayan, emr-i maruf yapmayan âlimler, sünnetlerin yok olup bid'atlerin çoğalmasında sessiz kalmışlar ve halkı görüp gözetleme görevini yapmamışlardır. *Gelsün* redifli şiirinde ise Hak yoluna girenlere seslenen Yunus, sohbet sırasının kendisine geldiğini ve âlimlerin okuyamadığı divandan manalar sunduğunu belirterek sohbetine *bize bizim* diyenlerin katılmasını ister. Yunus feyiz almanın yolunun istekli olmaktan geçtiğine vurgu yapar (1990/II, s. 230-243):

*Yûnus miskin anı görmüş eline hem divân almış
Âlimler okuyamamış bu ma'niden tuyan gelsün*

Bir başka şiirinde aşk şarabını sunduğu sohbetinde şeyh ve fakırlara abıkevseri içirdiğinden müftü ve müderrisin mat olduğundan bahsederken, hırka, takye ve fereci aldatıcı unsur olarak görür ve bunlara bakarak insanlar hakkında karar verilmemesini tavsiye eder (1990/II, s. 366-368).

Müddeiler/değme ârifler

Ulu hoca bir sohbetinde Nûr-ı Muhammedî'den bahsetmiş, Yunus'un gönlü açılmış, beti benzi atmıştır. Yüz kez ulu hac yapsalar da “*Müddeî bizi görmez gözine girersevüz*” gözünün içine girmiş gibi olan bu durumu kavrayamayanları müddeikle suçlar. Bu kişileri dolaylı olarak kuru ağaca benzetir, kuru ağacın sonu kesilip oda yakılmaktır. Müddeilerle işinin olmadığı ve onları kâle almadığı “*Yûnus'ı ögen ögsün sögen Yûnus'a sögsün*”

mısralarından anlaşılmalıdır (1990/II, s. 342-344). Birtakım müddeîler Yunus'u namaz kılmamakla da suçlarlar. Namazını kıldığını ifade ederek şiirine başlayan Yunus, bu durumun Allah'tan başkasını ilgilendirmedğini ve meydan okurcasına “*Müslüman veya kâfir kimdir?*” sorusunu sormaktadır. Yunus, kendi şiirini anlamayan değme âriflerin şiirinin şerhine girişmemesini ister, şiirdeki gizli sırları açıklayamayacaklarını belirtir. Gerçekten dost arayanlara kendisinin gerçek dostu göstereceğini ve kendi özünü çok iyi bildiğini ve özgüven duygusu içinde olduğunu dile getirir (1990/II, s. 349):

Yûnus imdi söyle Hak'ı münkir dutar sana takı (takı: özür, kusur)
Bişür kotar Hak h'ânını ârifler datsun duzumı

Fakîhler

Allah'ın gökten indirdiği kitabı bina/morfoloji ve i'rabı/söz dizimi ile uğraşıp tasnif eden ibret almadan ilim okuyan fakîhler, *Havf u reca sende yok eyle ki bir Tatar'sın ve Pes kendözünü bilmezsen bir hayvândan betersin* mısralarından anlaşılacağı üzere Tatarlara benzetilir, hayvandan daha beter görülür. Öfkenin hâkim olduğu şiirde on iki bin hadisi şerh ile satıp halka fetvalar veren bu kişiler, kendi öğütlerini kendilerinin tutmadığını ve işlerinin millete *taş atmak* olduğunu belirten Yunus, bu kişilerin ihlasla kendilerine gelerek söz dinlemelerini ve bir şeyler elde etmelerini, bilmeden konuşmalarını ister. Yunus, şiirlerine *kendi özünden hiçbir şey katmadığını*, ancak olanları anlattığını belirtir (1990/II, s. 248-258).

Câhiller/değme müminler

Aşk sahibi olmayan ve câhil olanlar mümin de olsa, öğütten anlamaz. Yunus, aşksız âdemi, *hayvâna, kara taşa ve yoz yapalak devlengeçe* benzetir. “*Işksuzlara virme öğüt öğüdünden alur degül / Işksuz adem hayvan olur, hayvan öğüt alur degül*” Aynı şiirde başka benzetmeler de yapan Yunus, işinin erbabı bir sarraf ve iyi bir avcı olduğu izlenimini bırakır. Ehil olanlara yakın olmakla ancak irfan sahibi olunacağı öğüdünü verir (1990/II, s. 157-166). Sultana erişinceye kadar çektiği çile ile hazinelere erişen Yunus, elde ettiği cevherleri nâdânlara harcama niyetinde değildir (1990/II, s. 309-316):

Yûnus sen bu gevheri harceyleme nâdâna
Bu yolda neler çekdün ol kâne erişince

Yunus manî beratını eline alıp Hak sözünü söylemeye başlayınca câhiller ve degmeler etkilenmedikleri gibi Yunus'a hâldeş ve yoldaş olamazlar. Ancak sofiler, kazların ve ördeklerin topluluklar hâlinde göle indikleri gibi manî sohbetlerine geldikleri, ulular karşısında baş indirdikleri ve söylenen Hak sözlere itibar ettikleri takdirde manî hazinelerine kavuşabileceklerdir (1990/II, s. 319-325).

Kâfirler

Cezbe hâlinde söylenen sözlere karşı çıkanlar kâfirlikle suçlanır. Bu arada meydana gelen tabiat olaylarının kendiliğinden olmadığını, bir meydana getiricisinin olduğunu farkına varılması istenir.

Evvel benem, ahir benem cânlara cân olan benem
Azup yolda kalanlara hâzır meded olan benem

beytiyle başlayan ve cezbe hâlinde söylenen bu şiirin,

Yûnus degül bunu diyen kendüligidür söyleyen
Kâfir olur inanmayan evvel-âhir hemen benem

mahlas beytinde *ben* kelimesinin karşılığının *Yûnus* değil de adı geçen varlığın *Allah* olduğu imasında bulunur, ne var ki sözdeki çelişki/tenakuz ortadan kalkmaz (1990/II, s. 193-206).

Münafıklar

Yunus, *her kancaru bakarısam gördüğüm seni sanayım* mısrası ve vahdet-i vücûdu çağrıştıran fikirlerinin bulunduğu bir şiirinde ilm-i hikmet okuyarak aşk ehli olmaya çalışanların aşk fakiri olduklarını ve sözlerinin

dillerde olmasını arzuladıklarını belirtirken; kendisinin dosttan gelen avazı haykırdığını ve zamanla dillerde kalacağını ve bunu da gözü kör munafıklara gösteremeyeceğini belirtir (1990/II, s. 268-277). Bir şiirde *İnnî enellâh, Kul küllün min indillâh ve men arefe nefsehû fekad arefe rabbehû, küntü kenzen mahfiyyen* ayetlerinin ve hadislerinin açıklamasını yapamayan ve kendini suçlayan bu kişileri bir adım öne çağırarak açıklamalarını ister, onlara öfkelenir. Kendisi ise,

*Münkir-munafıklar beni öldürelim derlerimş
Beni yaradan öldürür yok-var iden gelsün berü*

hatta

*Gelsün beni ol öldüren külümü göge savuran
Ben küntü kenz'em mahfiyem izhar iden gelsün berü*

beyitiyle düşüncelerini kendilerinin ispatlayacağını söyleyerek ironi yapar, üstlerine gider (1990/II, s. 287-292). Halk deyişlerinden *Taş yüzine ol sızar içinde ne varısa* mısrasının bulunduğu ve gönül yıkmanın bedbahtlık olduğunu ele aldığı şiirde daima birlikte bulunduğu *ak sakallı pir koca* deyişini de kullanır. Sözü anlamamak için ısrarcı olanlara şöyle serzenişte bulunur (1990/II, s. 299-305):

*Sagır işitmez sözi gece sanur gündüzi
Kördür münkirin gözi alem münevver ise*

Aşık, aşk menziline *iman aldaguçlarıyla* ve *riya çerileriyle* savaşmalı ve onları yenmelidir (1990/II, s. 375-378). “*Kerametim var*” diyerek halka riyakarlık/salusluk satan nefsinin müslüman edemeyenler yüz bin peygamber de gelse kendilerine şefaah edilmeyeceğini, ancak nefsinin müslüman ederse Hz. Peygamberin şefaatine ulaşabileceğini ifade ederek gerçek sahtecileri tanıtır (1990/II, s. 380-383).

Sonuç

Tasavvuf edebiyatı şairi Yunus Emre, Batı edebiyatındaki didaktik, lirik, epik ve pastoral şiir türlerine güzel örnekler sunmuştur. Yunus’un şiirleri, aynı zamanda Doğu edebiyatı şiir türlerinden ahlakî-didaktik ve felsefî-didaktik şiir türlerinin en güzel örneklerindendir, denilebilir.

Yunus’un tasavvuf anlayışı, şiir anlayışına yön verir. Bu anlayış mısralarda kendini gösterir. Ayrıca Anadolu halkının inançlarını tespit eden ve söyleyişlerini en ince ayrıntısına kadar gözlemleyen Yunus, halkın söyleyişlerini ön planda tutarak fikirlerini akıcı bir şekilde ve özenle ifade eder.

Atasözleri, deyimler ve eşdizimliler hemen hemen Yunus’un her şiirinde kendini gösterir. Bu şiirlerin bir kısmı sonradan yazıya aktarıldığından dolayı bazı değişikliklere uğramıştır. Yine de bu şiirlerde, Türkçenin tarihî sürecinin açığa çıkmasına katkı sağlayacak unsurlar kendini göstermektedir. İlahîlerdeki söz dizimlerinde anlam bakımından birbirine bağlı olan ve birlikte kullanılan yukarıda örnekleri sunulan kelimeleri veya kelime öbeklerinin yer aldığı *Yunus Emre Deyimler Sözlüğü* ve *Yunus Emre Eşdizimliler Sözlüğü* hazırlanmalıdır.

Yunus, şiirlerinde halkın hâlini, hareketlerini ve kâlini dile getirir. Bunlar, daha şiir okunurken insanın gözünde canlanır. Hâl ve hareketlerin olduğu bölümler, tıpkı tiyatro/oyun metinlerindeki parantez arası sözler gibidir. Bu bölümler, Yunus’un tiyatro/oyun yeteneğinin olduğunu gösterdiği gibi, farklı şiirlerinin senteziyle tiyatro/oyun oluşturulabilir ve metinlerde parantez içinde verilerek kullanılabilir.

Tasavvufu yaşayan ve yaşatmaya çalışan Yunus da her insan gibi sevgi, korku, öfke ve nefret gibi farklı duygular taşır. Farklı farklı insanlarla muhatap olur, onların iç dünyalarına girer, onları aşka ve Hakka davet eder. Onun “Aşk ve Hak şairi” payesinin yüzyıllar boyunca kendinde kalmasını sağlayan unsur, öfkesini yansıtırken günümüzde de ağır sayılabilecek benzetmeleri kullandığı hâlde, gönül bağı koparmayan ve nefret duygusuna dönüşmeyen dostane bir anlatımla dilini kullanmasıdır, denilebilir.

Kaynakça

- Akdemir, Y. (2013). Yunus Emre'de kelime kadrosu. *Turkish Studies*, 8(9), 429-458. doi.org/10.7827/TurkishStudies.5128
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aktaş, Ş. (1988). Yunus Emre'de lirizmin kaynağı. *Milli Kültür*, 64, 2-5.
- Albayrak, N. (2014). *Gönül Çalab'ın tahtı: açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Albayrak, N. (2015). Gönül Çalab'ın tahtı açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü'ne saldırı. *Türk Dili*, 758, 94-100. Erişim adresi: <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/04/20150423.pdf>
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (Cilt. 1-3). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Develi, H. (2015). Açıklamalı Yunus Emre Sözlüğü'ne dair/derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme. *Türk Dili*, 757, 83-94. Erişim adresi: <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/20150123.pdf>
- Doğan, M. (2015). Yunus Emre Divanı'ndaki söz varlığının Aksaray ili ağızlarındaki izleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(4), 1513-1523. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/12856/155948>
- Gölpınarlı, A. (2008). *Yunus Emre ve tasavvuf*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kaymaz, Z. (2015). Eski Anadolu Türkçesi bağlamında Yunus Emre'nin eserlerindeki atasözlerine bir bakış. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 40, 101-119. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/23677/252088>
- Okay, O. (1994). Edebiyat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 10, ss. 395-397). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Okay, O. ve Kahraman, A. (2010). Şiir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 39, ss. 158-161). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özkan, M. (2011). Türkçenin Anadolu'da yazı dili olarak teşekkülünde Yunus Emre'nin rolü. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 0(41), 25-68. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17027/177783>
- Pala, İ. (2006). Nasihatnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 32, ss. 409-410). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre divanı* (Cilt 1-2). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tören, H. (2013). Tiyatro metinlerinde yer alan metin dışı sözler: Keşanlı Ali destanı örneği. *Türkiyat Mecmuası*, 23(2), 171-186. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18520/195424>
- Türk Dil Kurumu. (2010). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Extended Abstract

Purpose

Yunus Emre used the descriptive narration channel to describe the states and movements of the Anatolian people he observed. In order to convey the understanding of religion and mysticism to the public, he applied didactic/instructional expression. He carefully observed the movements, body language and vocabulary of the Anatolian people while expressing their feelings and thoughts, and he processed these observations in the finest detail in his verses. After his observations, he returned to his inner world, and sometimes addressed different communities, which he named according to their religious perspectives, in different ways. In Yunus's poems; The characteristics of the word, its influence on people and the polemics it enters with some communities are felt.

Design and Methodology

Yunus Emre's poems contain examples of didactic, lyric, pastoral and dramatic poetry styles in Western literature, and examples of *garamî* and *hikemî* poetry styles in Eastern literature. In Turkish literature, moral-didactic poetry, which contains advice and is quite rich in number; The poems sung while in a mystical mood are called philosophical didactic/lyrical poetry.

Yunus Emre, in moral-didactic poems; reinforces his/her expression by using observations, collocations, idioms and proverbs. He turns the conversations he hears from dervishes into advice. He uses phrases in his poems in both literal and metaphorical/idiom senses. In order to strengthen the power of expression, the words of great personalities are also uttered. He sometimes makes judgments, including irony.

Yunus Emre's life experiences are reflected in his poems. tells his religious-mystical discoveries about ultimate union phenomenon. In Yunus's poems, there are sections in which professional and personal movements are depicted. Idioms are seen in different forms in his poems on religious subjects.

An original sense of satire is felt in Yunus Emre's philosophical-didactic poems. Yunus Emre sometimes enters into dialogues with himself and sometimes with those who share the same view with him. Sometimes he argues with self-blaming dervishes, madrasah teachers, and hypocrites. Yunus makes you feel that the meaning of the word "I" is Allah, not Yunus, but the contradiction in his word does not disappear. He reproaches those who insist on not understanding the words he explains.

Findings

Yunus, in moral-didactic poems; He uses phrases that mean to be worth less than money, to be shown with one's finger, to listen with one's ears, to open one's eyes, both literally and metaphorically.

The words of the sages are expressed with words such as "no one is harmed by evil, a good friend is better than a son". He gives judgments adorned with irony such as "If the friend is a true friend, share everything", "If he has a wrong character, give whatever you have and get rid of it".

Life experiences related to science are reflected in poems. Yunus also observes the craftsmen. For example, he states that only the money changers know the value of the ores found by the *bahrîs* and that the brokers are also seen immediately.

In poems, idioms such as "adım adım yer ölçer kendü, yere göge sığmayan, (ugrı) dutın diyü çağırur, kara nikab dutunmuş girmiş külhan içinde, ol izi ben izledüm sagum solum gözledüm gibi bölümler de bulunur, tavşana kaç taziya tut sözü, elden bir şey gelmemek, kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar, pamuk ipliğiyle bağlamak", in which the movements of the person are depicted, are seen in different ways.

Yunus Emre sincerely expresses his feelings with a certain enthusiasm in his philosophical-didactic poems. And he transfers all the information he has absorbed/learned to people, whether they understand it or not.

Stating that his poems will remain in people's language even if time passes, Yunus Emre complains that he cannot show them to blind hypocrites who do not see that his poems come from a divine friend.

Yunus's purpose of entering into polemics is only to explain his feelings and thoughts. It is not about expressing non-noble feelings such as insults and hatred. He criticizes the educators to give advice to the public without being heedless. He makes an effort to ensure that his words are not forgotten words, missing words and false words. He does not hesitate to enter into polemics with communities that he named according to his thoughts and that have negative qualities.

Yunus shares his troubles with the dervishes, whose virtues he tells. Although he is not a dervish, he criticizes those who introduce him as a dervish. He condemns scholars who do not educate themselves and do not fulfill their duties. By dealing with the morphology and syntax of the book that Allah has sent down from the sky, he criticizes the jurists who do not take a lesson, the ignorant believers without love, the people without love and the ignorant disbelievers.

Research Limitations

In this study, the poems in Yunus Emre's divan (Tatçı, 1991) and the sources mentioned in the bibliography were reviewed. The verses of Yunus have been tried to be evaluated in the context of poetry genres. Attention was drawn to the descriptions of the states and actions of the Anatolian people, some idioms, proverbs and collocations..

Implications

Yunus reinforced his poems with proverbs, idioms, folk sayings and collocations. These different combined shapes made his style simple, clear and fluent. A correct understanding of this style will be possible with studies on Yunus Emre and the words he uses. Some researchers have written articles on the words in the poems. However, the poems of Yunus have the quality of a sea of sayings; It is an example of rhetoric and sehli-mumteni. The proverbs, idioms, sayings and collocation words in the poems are waiting to be examined sequentially and simultaneously and to be revealed in detail with their variants.

Originality/Value

Preparation of data based on the couplets in Yunus Emre's Divan, comparison and evaluation of these data in the context of the main types of poetry such as didactic, lyric and pastoral ensured the reliability and originality of the findings of this study.

Araştırmacı Katkısı: Bekir SARIKAYA (%100).